

ดนตรีประกอบพิธีกรรมนางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์ วัดบ่อชะแง อำเภอบัวชะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
Music for the Nang Sida Conquering the Hadsadiling Bird Ritual at Wat Bor Chaneng, Hua
Taphan District, Amnat Charoen Province

วิฑฒน์ ฤทธิรุ่ง

Wittawat Ritrung

นักวิชาการศึกษา, มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Academic, Kalasin University

Corresponding author, E-mail: nengneng.soung@gmail.com

สาระสังเขป

บทความวิชาการเรื่อง “ดนตรีประกอบพิธีกรรมนางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์ วัดบ่อชะแง อำเภอบัวชะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา และบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมสำคัญที่จัดขึ้นก่อนพิธีฌาปนกิจศพ ณ เมรุภคหัสดีลิงค์ ซึ่งพิธีนี้จัดถวายแด่พระราชปรีชาญาณมณี (หลอม มหาวิริโย) อดีตเจ้าคณะจังหวัดอำนาจเจริญ และอดีตเจ้าอาวาสวัดบ่อชะแง โดยมีความเชื่อว่า นกหัสดีลิงค์จะนำดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สรวงสวรรค์ พิธีกรรมประกอบด้วยการแสดงนำโดย “นางเทียมเจ้านางสีดา” ผู้สวมบทบาทนางสีดา ทำหน้าที่นำขบวนต่อสู้อและปราบนกหัสดีลิงค์เพื่อเปิดทางในการเผาศพ ดนตรีประกอบแบ่งออกเป็น 3 ช่วงหลัก ได้แก่ ช่วงบวงสรวง (ตั้งคาย) เพื่ออัญเชิญนางสีดา ช่วงเคลื่อนขบวนไปปราบนกหัสดีลิงค์ และช่วงการต่อสู้ปราบนกหัสดีลิงค์ บทความนี้มุ่งศึกษาดนตรีประกอบพิธีกรรมในกรอบแนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ที่มองว่าทุกองค์ประกอบของสังคมมีหน้าที่เกื้อกูลกันเพื่อคงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบและความสมดุลของชุมชน ดังนั้นพิธีกรรมนางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์จึงมิใช่เพียงการแสดง เชิงศิลปะวัฒนธรรม แต่ยังทำหน้าที่เสริมสร้างความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตอกย้ำค่านิยมแห่งความกตัญญูต่อพระเถระผู้ล่วงลับ เชื่อมโยงความเชื่อเรื่องชีวิต หลังความตายเข้ากับขนบธรรมเนียม และสร้างเอกภาพของชุมชนอีสาน การทำความเข้าใจดนตรีในพิธีกรรมนี้จึงเผยให้เห็นบทบาทของดนตรีทั้งในเชิงสัญลักษณ์ เชิงสังคม และเชิงจิตวิญญาณ อันเป็นรากฐานสำคัญในการธำรงรักษาความมั่นคงทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน

คำสำคัญ: ดนตรีประกอบพิธีกรรม, นางสีดา, นกหัสดีลิงค์

SUMMARY

The academic article, "The Music Accompanying the Nang Sida Praap Nok Hassadiling Ceremony at Wat Bor Chaneng, Hua Taphan District, Amnat Charoen Province," investigates the history, origins, and role of music in this crucial pre-cremation ritual. The ceremony was dedicated to the late venerable monk, Phra Ratchapreechayanmune (Lhom Mahaviriyo), former abbot of Wat Bor Chaneng, and is rooted in the belief that the mythical Nok Hassadiling carries the deceased's soul to heaven. The ritual features a "Nang Thiam Chao Nang Sida" (spirit medium) leading a performance to subdue the bird, thereby clearing the path for cremation. The music is structurally divided into three segments: invoking Nang Sida, the procession, and the fight to subdue the bird. Utilizing the Structural Functionalism framework, this study argues that the ceremony is more than a cultural show; it actively reinforces Buddhist faith, promotes gratitude toward the late elder, links beliefs about the afterlife with local customs, and strengthens unity within the Isan community. Thus, understanding the music reveals its crucial symbolic, social, and spiritual roles in maintaining the cultural stability and way of life of the local population.

Keywords: Ritual Music, Nang Sida, Hasadeeling Nok

บทนำ

นักษัตรศาสตร์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการหลังความตายของบุคคลชั้นสูง ส่วนใหญ่เรามักคุ้นตากับพระเมรุที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ ท้องสนามหลวง แต่สำหรับบางพื้นที่ที่มีเจ้านายพื้นเมืองปกครอง ก็มีธรรมเนียมการสร้างพระเมรุเหมือนกัน แต่จะมีลักษณะที่คงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันออกไป ภาคเหนือจะมีการสร้างเมรุเผาศพรูปนักษัตร หรือภาคอีสานเขตจังหวัดอุบลราชธานี เรียกว่า นกสักกะไฉลิ่ง หรือหัตถ์สิงห์ เป็นการสร้างเมรุสำหรับชนชั้นผู้ปกครองคือเชื้อสายเจ้าเมือง หรือเรียกว่า “อัญญาลี” (เดิม วิชาคย์พจนกิจ, 2530, น. 338-346) การสร้างเมรุนกหัตถ์สิงห์เพื่อใช้ประกอบพิธีปลงศพเจ้านายชั้นสูง และพระเถระผู้ใหญ่ที่ถือปฏิบัติอยู่ในสังคมอีสานนั้น เป็นการแสดงถึงความผูกพันที่ชาวบ้านมีต่อชนชั้นปกครอง หรือเจ้านายชั้นสูง และความผูกพันที่ชาวบ้านมีต่อพระเถระชั้นผู้ใหญ่ การสร้างเมรุนกหัตถ์สิงห์ในพิธีปลงศพ จึงเป็นการถ่ายทอดความผูกพัน ความเคารพนับถือที่เป็นนามธรรมให้ออกมาเป็นรูปธรรมในลักษณะของเครื่องใช้ในพิธี ที่เสริมเกียรติยศยกย่องได้อย่างเหมาะสม และยังเป็น การแสดงถึง การสืบทอดทางด้านคติความเชื่อ ที่ว่านักษัตรสิงห์เป็นนักษัตรที่อยู่ในดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่คาบศพหรือนำดวงวิญญาณของเจ้านายชั้นสูงไปสู่สรวงสวรรค์

นอกจากพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมรุนกหัตถ์สิงห์แล้วนั้น การปลงศพจะมีพิธีกรรมทั้งทางพุทธ พราหมณ์ และผี อีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นลักษณะเด่นของพิธีปลงศพของภาคอีสานนั้นก็คือ พิธีกรรมการผานกหัตถ์สิงห์ เพราะจากคติความเชื่อเรื่องนักษัตรสิงห์ ที่กล่าวไว้ในตำนานที่ยกมาอธิบายแล้วข้างต้นว่า นกหัตถ์สิงห์นั้นสร้างขึ้นมาเพื่อจะเป็นพาหนะรองรับศพ และนำดวงวิญญาณของผู้ตายขึ้นสู่สรวงสวรรค์ ตามคติโบราณผู้ที่จะผานกจะต้องเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเมืองตักศิลาซึ่งจะมีผู้สืบเชื้อสายผานกหัตถ์สิงห์อยู่ประจำเมืองอุบลราชธานี ซึ่งจะมีการเชิญนางเทียม (คนทรง) เจ้านางสีดา ธิดาเมืองตักศิลา ผู้ซึ่งมีฤทธิ์เดชปราบนักษัตรสิงห์ได้สำเร็จมาก่อนตามตำนาน (ประยูรฯ สร้าง, 2565, น. 190)

ในบริบทของพิธีกรรมดังกล่าว ดนตรีประกอบพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนถึงความเชื่อ ความศรัทธา และโลกทัศน์ของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและศาสนา ดนตรีไม่เพียงแต่ทำหน้าที่สร้างบรรยากาศหรือกำหนดจังหวะของพิธีเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงนัยเชิงสัญลักษณ์ที่ลึกซึ้ง หนึ่งในตัวอย่างที่โดดเด่นคือการใช้ดนตรีในพิธีเชิญนางสีดาปราบนักษัตรสิงห์ ซึ่งเป็นสัตว์หิมพานต์ในคติความเชื่อของไทย-ลาว ที่มักปรากฏในการจัดงานศพของบุคคลสำคัญ โดยตำนานนักษัตรสิงห์นั้นไม่ได้เป็นเพียงโครงสร้างทางพิธีกรรม แต่ยังมีบทบาทเป็นสื่อกลางเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์และโลกหลังความตาย

ดนตรีพิธีกรรม เป็นดนตรีที่มีจุดประสงค์เพื่อนำ ไปใช้ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ ดังเช่น พิธีกรรมทางศาสนา การบวงสรวงเทพเจ้า การขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ดนตรีมีบทบาทที่ส่งผลต่อความศรัทธาและความเชื่อ โดยเข้าไปช่วยสนับสนุนให้พิธีกรรมนั้นเกิดความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ดนตรีพิธีกรรมยังเป็นเสมือนนาฬิกาที่มีหน้าที่บอกเวลาและระเบียบขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีกรรมเพื่อสื่อให้ผู้ร่วมพิธีรับรู้ว่าขณะนี้พิธีดำเนินถึงขั้นตอนใดแล้ว ด้วยเหตุดังกล่าวมาข้างต้น จึงทำให้ มนุษย์เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนเกิด เป็นวัฒนธรรมที่ทุกภูมิภาคของโลกรวมทั้งประเทศไทยด้วย (ถนุญฐานิช นักปี, 2554, น. 142-164)

วัฒนธรรมทางด้านดนตรีถือเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งวัฒนธรรมด้านดนตรีของแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกัน ในหลายท้องถิ่นมีการนำดนตรีมาเพื่อบรรเลงประกอบพิธีกรรมที่ชาวบ้านเคารพนับถือเพื่อเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมและเพื่อจรรโลงจิตใจให้เกิดความสงบสุข (พนาสินธุ์ ศรีวิเศษ และ จตุพร สีม่วง, 2562) การแสดงในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับนางสีดา ได้รับการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรมการแสดงที่มีรากฐานจากดนตรีในท้องถิ่น ซึ่งช่วยเสริมสร้างบรรยากาศแห่งความขลังและเพิ่มความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้กับพิธีกรรมได้อย่างลึกซึ้ง การศึกษาบทบาทของดนตรีที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม โดยเฉพาะในบริบทของนางสีดาและนักษัตรสิงห์ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรม ตลอดจนการตีความความเชื่อของสังคมไทยผ่านเสียงดนตรีและจังหวะที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยยังส่งผลให้เครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม และความนิยมในแต่ละช่วงเวลา ในอดีตมักนิยมใช้เครื่องดนตรีในท้องถิ่น

ที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน แต่เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเข้าถึงเครื่องดนตรีสมัยใหม่มากขึ้น ทำให้มีการปรับเปลี่ยน ผสมผสาน ดนตรีในการประกอบพิธีกรรม เพื่อสร้างบรรยากาศที่แปลกใหม่และดึงดูดความสนใจของผู้ร่วมพิธี โดยไม่ทิ้งรากเหง้าของดนตรีดั้งเดิม ทั้งนี้ การผสมผสานดังกล่าวยังคงยึดหลักความเคารพและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด เพื่อรักษาเจตนารมณ์ดั้งเดิมของวัฒนธรรมไว้ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางวัฒนธรรมที่สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ร่วมกับสังคมปัจจุบันได้อย่างกลมกลืน

บทความนี้ได้กำหนดประเด็นหัวข้อ เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหา คือ 1) รากเหง้าแห่งความเชื่อ นางสีดาในตำนานห้องถื่นอีสาน 2) บริบทพื้นที่วัดบ่อชะแงง 3) พิธีกรรมอัญเชิญนางสีดา วัดบ่อชะแงง 4) บทบาทดนตรีในพิธีกรรม อัญเชิญนางสีดาปราบนักษัตร 5) ดนตรีกับการดำเนินเรื่องราวขั้นตอนของพิธีกรรม 6) ดนตรีกับการสร้างบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์และความขลัง โดยจะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

หัวข้อเนื้อหา

1. รากเหง้าแห่งความเชื่อ นางสีดาในตำนานห้องถื่นอีสาน

พ่อบ่าเพ็ญ ณ อุบล ผู้สืบสกุล (ณ อุบล) จากเจ้าเมืองอุบลราชธานี ได้เล่าว่า ตำนานการทำศพแบบนักษัตรสังคหะ กล่าวถึงนคร ๆ หนึ่งชื่อ นครเข็ญรุ่งตักศิลา พระเจ้าแผ่นดินถึงแก่สวรรคต พระมเหสีนำพระบรมศพแห่แหน ไปถวายพระเพลิงนอกเมือง นกสักกะไดลิงค์บินจากป่าหิมพานต์มาเห็นเข้า จึงได้โฉบลงแย่งพระศพ พระมเหสีให้หาคนที่ล่อนจ้อนแย่งเอาพระศพคืน ในที่สุดมีหญิงสาวผู้หนึ่งชื่อนางสีดาเป็นบุตรของมหาเศรษฐี อาศัยต่อสู้นกหัสติลิงค์ เจ้านางสีดามีวิชาขลังเป็นเยี่ยม ได้ใช้ศรยิงนกใหญ่ ตกลงมาถึงแก่ความตาย พระมเหสีจึงให้ประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พร้อมนกใหญ่ จนกลายเป็นธรรมเนียมสำหรับเจ้านายเชื้อสายจำปาสัก ว่าเมื่อถึงแก่อนิจกรรมแล้วให้ทำพระเมรุรูปนกประกอบห่อแก้วแล้วเชิญศพขึ้นตั้ง ก่อนเผาต้องมีพิธีขานกแล้วเผาทั้งศพทั้งนก โดยมีคนทรงหรือนางเทียมเจ้านางสีดาทำพิธีบวงสรวง (สงวน โชติสุวรัตน์, 2512)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือปี พ.ศ. 2324 เจ้าม้านางจ้ว ผู้มีเชื้อสายเจ้านางสีดา มาจากเมืองเข็ญรุ่ง รำมาหนักหัสติลิงค์ครั้งแรก ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี รำคาญนกผู้ที่มีเชื้อสาย อัญญาลี ไม่ปรากฏว่า เป็นนางศพของใคร ซึ่งนางเทียมเจ้านางสีดา สายตระกูลนี้ รำมาหนักหัสติลิงค์เฉพาะกับพิธีศพของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ และผู้มีเชื้อสายอัญญาลี (วิราณี แฉ่นทอง, 2551, น. 95)

การรับสืบทอดการเป็นนางเทียม (ร่างทรง) ของเจ้านาง สีดานั้น จะมีการมอบตำแหน่งให้กับสายตระกูลที่เป็นผู้หญิงจากแม่สู่ลูกสาว และสู่หลานสาว โดยมีพิธีกรรมการแต่งขันธ 5 เพื่อรับมอบ โดยจะต้องมีการเลี้ยงประจำปีที่บ้าน (ออกใหม่ 3 คำ เดือน 5) การรับสืบทอดเช่นนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากครอบครัวด้วย สิ่งที่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเชื้อสายของเจ้านางสีดา คือ มีหมวกโบราณ และศร สำหรับใช้เป็นเครื่องทรงในการขานก และต้องมีการบวงสรวงประจำปีในเดือนหกของทุกปี อย่างไรก็ตามการที่เกิดมาในตระกูลที่ได้มีการเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ ก็จะต้องมีความคุ้นเคย และมีการสืบทอดได้จากการปฏิบัติในพิธีกรรม และเมื่อพิธีกรรมการปลงศพแบบนักษัตรสังคหะได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภาคอีสาน (กาญจนา ชินนาค, 2550, น. 120-150)

2. บริบทพื้นที่วัดบ่อชะแงง

วัดบ่อชะแงง ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองแก้ว อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2435 หลังจากที่ชาวบ้านได้อพยพย้ายถิ่นฐานจาก “บ้านเก่าบ่อ” มาตั้งหมู่บ้านใหม่ ณ “บ้านบ่อชะแงง” ในปัจจุบัน เดิมอาจะมีชื่อว่า “วัดโพธิ์ศรี” วัดแห่งนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2529 วัดแห่งนี้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเนื่องจากเป็นบ้านเกิดของ หลวงปู่ขาว อนาลโย พระกรรมฐานชื่อดัง ศิษย์เอกของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ซึ่งท่านได้อุทิศชีวิตให้กับการศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างมุ่งมั่น เดินธุดงค์ตามป่าเขา เสด็จอุปสมถรรณนภาร จนบรรลุลหรรณ ชาวบ้านในอำเภอหัวตะพานได้ร่วมกันสร้างวิหารหลวงปู่ขาว ขึ้นภายในวัด เพื่อเป็นที่ระลึกและให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชาและน้อมนำธรรมะไปปฏิบัติ

ชุมชนโดยรอบวัดบ่อชะแงงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเสมือนหัวใจของชุมชน ที่ซึ่งชาวบ้านมารวมตัวกันเพื่อทำบุญ ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในวันธรรมสวนะ (วันพระ) กิจกรรม “เข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ ครอบคร้วหัวตะกั่ว ศรัทธาอิมบุญ อุตทุนชุมชน” เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงการรวมพลังของคนในชุมชนกับวัด เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และฟื้นฟูประเพณีอันดีงาม วิถีชีวิตของชาวชุมชนบ่อชะแงงนั้น ดำเนินไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีอีสานที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” ซึ่งเป็นประเพณี 12 เดือนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา กล่าวได้ว่า วัดบ่อชะแงงไม่เพียงเป็นศาสนสถาน แต่เป็นดั่งแกนแท้ของชุมชนบ้านบ่อชะแงงและอำเภอลำทะเมนชัย ที่สะท้อนถึงศรัทธาอันมั่นคงในพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมา และวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยคุณธรรมของชาวบ้านในพื้นที่

ภาพที่ 1 นางสีดากับนกหัสดีลิงค์ วัดบ่อชะแงง (ถ่ายโดยผู้เขียน)

3. พิธีกรรมอัญเชิญนางสีดา วัดบ่อชะแงง

งานศพแบบนกหัสดีลิงค์ ซึ่งเป็นหนึ่งในความเชื่อและประเพณีสำคัญของชาวอีสาน โดยเฉพาะเมื่อมีพระเถระชั้นผู้ใหญ่มรณภาพ ได้ถูกจัดขึ้นที่วัดบ่อชะแงง ตำบลหนองแก้ว อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เพื่อถวายเป็นกุศลแด่ พระราชปรีชาญาณมุนี (หลอม มหาวิริโย) อดีตเจ้าคณะจังหวัดอำนาจเจริญและอดีตเจ้าอาวาสวัดบ่อชะแงงผู้ล่วงลับ พิธีนี้มีความพิเศษตรงที่บทบาทของ นางสีดา ซึ่งถูกอัญเชิญมาประกอบพิธี "นางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์" โดยมีความเชื่อว่านางสีดาจะช่วยจัดอุปสรรคทั้งปวง เพื่อให้การส่งดวงวิญญาณดำเนินไปอย่างราบรื่นและบริสุทธิ์ สะท้อนถึงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและความ ศรัทธาอันลึกซึ้งของชาวอีสานที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยมีรายละเอียดการแสดงประกอบพิธีกรรม นางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์ ดังนี้

3.1 เครื่องคายประกอบพิธีกรรม

การแสดงประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า “นางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์” โดยก่อนเริ่มพิธีจะมีการบวงสรวงบูชาครู หรือ “ยกครู” เพื่อบอกกล่าวและขอขมาครูบาอาจารย์ อันเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการนี้ไม่มีการเข้าทรงแต่อย่างใด โดยใช้เครื่องคายดังนี้

3.1.1 ชั้น 5

3.1.2 ชั้น 8

- 3.1.3 หมากเบ็ง 1 คู่
- 3.1.4 หมากพู่ (เคี้ยว) 5 คำ
- 3.1.5 ผ้าถุง และ ผ้าขาว 1 ผืน
- 3.1.6 เบี่ยง 1 ป่อง
- 3.1.7 กระจก 1 อัน
- 3.1.8 หวี 1 อัน
- 3.1.9 น้าอบ 1 ขวด
- 3.1.10 น้ามันมะกอก
- 3.1.11 เหล้า 1 ขวด
- 3.1.12 ยาสูบ 1 ซอง
- 3.1.13 ต้นกล้วย 1 คู่
- 3.1.14 ต้นอ้อย 1 คู่
- 3.1.15 เงิน 24 บาท

เครื่องคายที่ใช้ประกอบพิธีบวงสรวงก่อนการแสดง "นางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์" ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพและการสำนึกในคุณของครูบาอาจารย์ตามความเชื่อท้องถิ่น โดยเครื่องคายเหล่านี้มีทั้งของใช้ เครื่องบูชา และของสักการะที่สื่อถึงความบริสุทธิ์ ความศรัทธา และความตั้งใจในการขอขมาและบอกกล่าวต่อครูบาอาจารย์ อาทิ ชั้น 5 ชั้น 8 หมากเบ็ง เงิน และสิ่งของต่าง ๆ ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ เครื่องคายจึงไม่เพียงเป็นส่วนประกอบทางพิธีกรรม แต่ยังเป็นตัวแทนของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมพื้นบ้านอย่างลึกซึ้งอีกด้วย

3.2 ผู้แสดงประกอบพิธีกรรม

การแสดงประกอบพิธีกรรม "นางสีดาปราบนกหัสดีลิงค์" อาศัยผู้แสดงหลากหลายบทบาทที่มีความสำคัญต่อการดำเนินพิธีและการสร้างบรรยากาศอันศักดิ์สิทธิ์ให้กับงานพิธีกรรม โดย เรียงลำดับขบวนผู้แสดงของวัดบ่อชะเนง ดังต่อไปนี้

- 3.2.1 นักแสดงตีฆ้อง จำนวน 1 คน
- 3.2.2 นักแสดงถือธงสีแดง จำนวน 1 คน
- 3.2.3 นักแสดงทามเสลียงเชิญเครื่องคาย จำนวน 4 คน
- 3.2.4 นักแสดงถือสัปทนสำหรับเสลียงเชิญเครื่องคาย จำนวน 1 คน
- 3.2.5 นักแสดงเป็นนางสีดา จำนวน 1 คน
- 3.2.6 นักแสดงถือสัปทนสำหรับนางสีดา จำนวน 1 คน
- 3.2.7 นักแสดงอัญเชิญอาวุธของนางสีดา จำนวน 2 คน ประกอบด้วย ตรี และ ดาบ
- 3.2.8 นักแสดงเหล่านักรบ ผู้ร่วมทัพนางสีดา หรือผู้อารักขา จำนวน 4 คน
- 3.2.9 นักแสดงนางรำ จำนวน 8 คน
- 3.2.10 นักแสดงนักดนตรี จำนวน 9 คน

โดยผู้แสดงแต่ละคนล้วนมีบทบาทเฉพาะที่แฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ทั้งในด้านพิธีกรรมและการเล่าเรื่อง โดยขบวนแห่และลำดับของผู้แสดงได้รับการออกแบบอย่างประณีตเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเชิญเครื่องคายด้วยเสลียงที่บ่งบอกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเครื่องบูชา การปรากฏตัวของนางสีดาซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีอันมีพลังและบารมี ไปจนถึงขบวนของนักรบและนางพื่อน

ที่แสดงถึงพลังแห่งการปกป้องรักษาและ การแสดงความเคารพบูชา การจัดขบวนและผู้แสดงจึงมิใช่เพียงเพื่อความสวยงามหรือความบันเทิง หากแต่เป็นการสื่อสารความหมายเชิงจิตวิญญาณ ถ่ายทอดเรื่องราวและคุณค่าทางจารีตที่สืบทอดมาอย่างยาวนานในวิถีของท้องถิ่น ทั้งยังเสริมสร้างความศรัทธา ความสามัคคี และความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย

ภาพที่ 2 นักแสดงประกอบพิธีกรรม วัดบ่อชะเนง (ถ่ายโดยผู้เขียน)

3.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรม “นางสีดาปราบนักษัตรลึงค์” ซึ่งเป็นพิธีที่มีรากฐานจากความเชื่อพื้นบ้านผสมผสานกับการแสดง ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลุ่มลึก ลำดับแรกจะเริ่มด้วย “พิธียกครู” ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความเคารพบูชาต่อ ครูบา อาจารย์และเทพดาผู้รักษาวิชา ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย โดยมีจุดประสงค์เพื่อบอกกล่าว ขอขมา และขออนุญาตในการประกอบ พิธีกรรมครั้งนี้ พร้อมทั้งเป็นการตั้งจิตให้มั่นคง สร้างสมาธิ และกำหนดเขตศักดิ์สิทธิ์แห่งพิธีกรรมให้เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น พิธียกครูจะมีการจัด วางเครื่องบวงสรวง (เครื่องคาย) ตามที่ระบุไว้ในหัวข้อ 3.1 บนเสลียงสำหรับเชิญเครื่องคายพร้อมด้วยอาวุธของนางสีดาและอุปกรณ์ประกอบ พิธีกรรมอื่น ๆ อย่างครบถ้วน ผู้ประกอบพิธีจะทำการกล่าวขออนุญาตและอัญเชิญ ครูบาอาจารย์ รวมถึงเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำทิศ ประจำสถานที่ ให้รับรู้และเปิดทางให้พิธีกรรมดำเนินไปโดยราบรื่น ปราศจากอุปสรรค ทั้งนี้ พิธียกครูจะไม่มีกรเข้าทรงหรือประทับร่าง ซึ่งสะท้อนถึงธรรมเนียมดั้งเดิมของพิธีกรรมแบบฆานกหัสดีลิงค์ที่เน้นไปที่การบูชาและแสดงออกด้วยจิตสำนึกแห่งความเคารพ เมื่อพิธียกครู เสร็จสิ้นแล้ว ผู้แสดงจะทำการพ้อนรำถวายเครื่องคาย เป็นการถวายความเคารพและแสดงความพร้อมในการเข้าสู่กระบวนการ พิธี จากนั้น ขบวนผู้แสดงจะเริ่มเคลื่อนขบวนไปยังบริเวณที่ตั้งของนักษัตรลึงค์ โดยมีการบรรเลงดนตรีและพ้อนรำไปตลอดเส้นทาง เพื่อสร้างบรรยากาศ ศักดิ์สิทธิ์และยิ่งใหญ่ให้แก่ขบวน เมื่อขบวนไปถึงสถานที่ประกอบพิธี จะมีการแห่เวียนรอบนักษัตรลึงค์จำนวนสามรอบ ซึ่งมีนัยยะทางความเชื่อ ในการขอพร ขจัดสิ่งไม่ดีและขอความสำเร็จในภารกิจ จากนั้นจะเข้าสู่การแสดงหลัก โดยนางสีดาและเหล่านักรบในขบวนจะร่วมกันแสดงฉาก การหลอกล่อและต่อสู้กับนักษัตรลึงค์ พร้อมด้วยการพ้อนรำประกอบเสียงดนตรีที่ปลุกเร้าบรรยากาศให้เกิดพลังแห่งชัยชนะ เมื่อการแสดง ดำเนินไปจนถึงจุดสุดท้ายที่นางสีดาสามารถปราบนักษัตรลึงค์ได้สำเร็จ ก็เป็นอันเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรมในครั้งนี้

4. บทบาทดนตรีในพิธีกรรม อัญเชิญนางสีดาปราบนักษัตรสังคีต

พิธีกรรมอัญเชิญนางสีดาปราบนักษัตรสังคีตเป็นประเพณีที่มีความสำคัญในบางท้องถิ่นของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา และ ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม บทบาทของดนตรีในพิธีกรรมนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างบรรยากาศ เสริมความขลัง และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินเรื่องราวในพิธีกรรม

ภาพที่ 3 เครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบพิธีกรรม (ถ่ายโดยผู้เขียน)

4.1 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

วงดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมอัญเชิญนางสีดาปราบนักษัตรสังคีต วัดบ่อชะแงง คือ วงกลองยาวประกอบแคน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน การผสมผสานเครื่องดนตรีเหล่านี้สร้างสรรค์เสียงที่เป็นเอกลักษณ์และเข้ากับบรรยากาศของพิธีกรรมได้อย่างลงตัว เครื่องดนตรีหลักที่ใช้ประกอบด้วย

4.1.1 แคน 1 เต้า แคนเป็นเครื่องดนตรีเป่าที่สำคัญที่สุดในดนตรีพื้นบ้านอีสาน ทำหน้าที่เป็นเครื่องนำและบรรเลงทำนองหลัก โดยเสียงของแคนจะสื่อถึงอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ ในแต่ละช่วงของพิธีกรรม

4.1.2 กลองยาว 4 ลูก กลองยาวเป็นเครื่องดนตรีประเภทตีที่ให้อารมณ์และสร้างความคึกคักให้กับวง ซึ่งมีจำนวน 4 ลูก ช่วยเพิ่มมิติและความหลากหลายของเสียงกลอง

4.1.3 กลองรำมะนา 1 ลูก กลองรำมะนา จะช่วยเสริมจังหวะและเพิ่มความหนักแน่นให้กับท่วงทำนอง

4.1.4 ฉาบ 1 คู่ ฉาบเป็นเครื่องประกอบจังหวะที่ให้เสียงกังวานและเพิ่มความสดใสให้กับบทเพลง

4.1.5 ฉิ่ง 1 คู่ ฉิ่งใช้ตีเพื่อควบคุมจังหวะและเน้นช่วงสำคัญของบทเพลง

4.1.6 ซอ 1 ใบ ซอให้เสียงที่ก้องกังวานและสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับบรรยากาศของพิธีกรรม

4.2 บทเพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

ลายที่ใช้ในการบรรเลง แบ่งออกเป็น 3 ช่วง

4.2.1 ช่วงไหว้ครู เป็นการบรรเลงเสพพันถวายกายอ้อ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ร่วมขบวน ใช้ลายแคนพิธีกรรมหรือเรียกอีกชื่อว่า ลายเจ้าพ่อ

- ล - ลม	- ม - ลช	- ม - ช	- ล - ล	----	ว - - -	- ค - ล	----
- ว - ค ล	- ช - ล	- ล - ลช	----	- ล - ลค	----	- ล - ลช	----
- ล - ลค	----	----	----	----	----	----	ท่อนดิน
----	----	----	----	- ช - ล	- ค - ว	- ม - ช	----
- ล - ช	- ล - ว	- ค - ล	----	- ช - ล	- ค - ว	- ม - ช	----
- ล - ช	- ล - ว	- ค - ล	- ว - ท	- ว - -	- ท - ว	- ท - ล	- ว - ท
- ว - -	- ท - ว	- ท - ล	----	ลค - ลม	ล - ลช	ค - ลช	----
ลค - ลม	ล - ลช	ค - ลช	----	ลค - ลม	ล - ลช	ว - ลช	----
- ล - ลค	ค - ลค	ล - ลค	----	- ล - ลค	ค - ลค	ล - ลค	----
ลค - ลม	ล - ลช	ค - ลช	----	ลค - ลม	ล - ลช	ค - ลช	----
- ล - ลค	ล - ลค	- ท - ล	- ช - ล	- ค - ล	----	- ช - ล	- ช - ล
ค - ลช	- ช - ล	ค - ลช	ค - ลว	ค - ลช	- ช - ล	ค - ลช	ค - ลว
ค - ลช	----	ลค - ลม	ล - ลช	ค - ลช	----	ลค - ลม	ล - ลช
- ค - ลม	- ล - ล	- ค - ลม	ล - ลช	- ค - ล	- ล - ล	- ค - ลม	ล - ลช

ภาพที่ 7 โหนดลายลำเพลินโบราณ, โดย จิรายุทธ์ พิมลิม, 2565

5. ดนตรีกับการดำเนินเรื่องราวขั้นตอนของพิธีกรรม

ดนตรีเป็นหัวใจสำคัญที่ขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางของพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีกรรมที่ซับซ้อนอย่าง พิธีกรรมอัญเชิญนางสีดา ซึ่งดนตรีไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่สร้างบรรยากาศ แต่ยังเป็นภาษาสื่อสารที่บอกเล่าเรื่องราว กำหนดลำดับขั้นตอน และสะท้อนความหมายอันลึกซึ้งของพิธีได้อย่างชัดเจน การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบทางดนตรี ไม่ว่าจะเป็นจังหวะ ท่วงทำนอง หรือเครื่องดนตรีที่ใช้ ล้วนเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการเปลี่ยนผ่านจากช่วงหนึ่งไปสู่อีกช่วงหนึ่งของพิธี การออกแบบดนตรีในพิธีกรรมอัญเชิญนางสีดา มีความประณีตและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละช่วงเวลา ดังนี้

5.1 ดนตรีในช่วงบวงสรวงหรือพิธียกครู ในช่วงเริ่มต้นของพิธี ดนตรีจะถูกบรรเลงด้วยจังหวะที่สงบนิ่ง ช้า และเครื่องขิม เพื่อสร้างสมาธิและความสงบภายในจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธี เป็นการเตรียมความพร้อมทั้งทางกายและใจในการเข้าสู่ห้วงแห่งการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นการแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา

5.2 ดนตรีในช่วงอัญเชิญหรือเคลื่อนขบวนนางสีดา เมื่อเข้าสู่ช่วงการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเคลื่อนขบวนดนตรีจะปรับเปลี่ยนมาใช้ท่วงทำนองที่เร้าใจมีพลัง และคึกคักมากขึ้น เพื่อสื่อถึงการมาถึงของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความยิ่งใหญ่ และความศักดิ์สิทธิ์ของการปรากฏตัว การดำเนินไปของดนตรีจะสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนแห่ สร้างความรู้สึกตื่นเต้นและครึกครื้นแก่ผู้พบเห็น

5.3 ดนตรีในช่วงปราบนาคหัตถ์ลึงค์ ช่วงเวลาสำคัญนี้จะมีการบรรเลงดนตรีด้วยจังหวะที่กระชับหนักแน่น และดุดัน โดยการเน้นเสียงหนักและทรงพลัง เพื่อจำลองภาพการต่อสู้และความเข้มข้นของการปราบปรามนาคหัตถ์ลึงค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเอาชนะอุปสรรคและสิ่งชั่วร้าย ท่วงทำนองจะสะท้อนถึงความกล้าหาญ ความเด็ดเดี่ยว และชัยชนะที่กำลังจะเกิดขึ้น ดนตรีในส่วนนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงเสียงประกอบ แต่เป็นผู้ร่วมแสดงที่ช่วยสร้างจินตนาการและอารมณ์ร่วมให้กับผู้ที่เฝ้าชมพิธี

6. ดนตรีกับการสร้างบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์และความขลัง

ดนตรีในพิธีกรรมอัญเชิญนางสีดา ทำหน้าที่มากกว่าเพียงเสียงประกอบ หากแต่เป็นพลังสำคัญที่หล่อหลอมและขับเคลื่อนบรรยากาศให้เต็มไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์และความขลัง ตั้งแต่ต้นจนจบพิธี บทเพลงที่เลือกใช้อย่างพิถีพิถันทั้งท่วงทำนอง จังหวะ และเครื่องดนตรีโบราณ ล้วนสอดคล้องกับความเชื่อและเป้าหมายของพิธี ทำให้ผู้เข้าร่วมสัมผัสได้ถึงพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกอัญเชิญก่อให้เกิดศรัทธาและความเคารพยำเกรง

เมื่อนำปรากฏการณ์นี้มาวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) จะเห็นได้ว่าดนตรีมิใช่เพียงศิลปะการแสดง แต่เป็นกลไกที่ช่วยธำรงรักษาโครงสร้างทางสังคมให้มั่นคงและสมดุล บทบาทของดนตรีในพิธีกรรมอัญเชิญนางสีดา คือการหล่อหลอมค่านิยมร่วม เช่น ความกตัญญู ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการยอมรับในอำนาจเหนือธรรมชาติ ดนตรีช่วยสร้าง

ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในพิธี อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการจัดการกับความเศร้าโศกจากการสูญเสีย โดยเปลี่ยนความรู้สึกสูญเสียให้กลายเป็นพลังศรัทธาและความหวังต่อโลกหน้า

กล่าวได้ว่าดนตรีในพิธีนางสีดาปราบนกหัสติลิงค์มิได้เพียงสร้างบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ หากแต่ยังทำหน้าที่เชิงโครงสร้างทางสังคม ทั้งในด้านการรักษาระเบียบ การเชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และการต่อยอดความหมายของพิธีกรรมให้ดำรงอยู่ในความทรงจำ และการปฏิบัติของชุมชนอีสานอย่างต่อเนื่อง

สรุป

บทความวิชาการเรื่อง “ดนตรีประกอบพิธีกรรมนางสีดาปราบนกหัสติลิงค์ วัดบ่อชะแง อำเภอดงหลวง จังหวัดอำนาจเจริญ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมดังกล่าว พิธีกรรมนี้เป็นส่วนสำคัญก่อนพิธีฃาปนกิจศพ ณ เมรุภคหัสติลิงค์ โดยเฉพาะสำหรับพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่านกหัสติลิงค์จะนำดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับสู่สรวงสวรรค์ โดยมีการแสดง “นางเทียมเจ้านางสีดา” ซึ่งเป็นผู้สวมบทบาทนางสีดา นำขบวนออกต่อสู้อะปอบนคหัสติลิงค์ เพื่อเปิดทางสำหรับการเผาศพ

ดนตรีในพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 3 ช่วงหลัก ได้แก่ ช่วงบวงสรวงหรือตั้งค้าย ซึ่งเป็นกรนุชาครูบาอาจารย์และอัญเชิญนางสีดา ก่อนออกศึก ช่วงเคลื่อนขบวนนางสีดาเพื่อไปปราบนคหัสติลิงค์ และช่วงปราบนคหัสติลิงค์ ซึ่งเป็นฉากสำคัญที่นางสีดาต่อสู้อะปอบนคหัสติลิงค์ วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ คือวงกลองยาวประกอบแคน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของดนตรีพื้นบ้านอีสาน บทเพลงที่ใช้จะแตกต่างกันไปตามช่วงของพิธี เช่น ลายเจ้าพ่อสำหรับช่วงไหว้ครู ลายใหญ่และลายลมพัดใฝ่สำหรับช่วงเคลื่อนขบวน และลายน้อยกับลายหย่าวแคน สำหรับช่วงต่อสู้อะปอบนคหัสติลิงค์ตายแล้ว จะบรรเลงลายลำเพลินโบราณเพื่อแสดงความยินดี พิธีกรรมนี้ไม่เพียงเป็นการแสดงทางวัฒนธรรม แต่ยังสะท้อนถึงความเชื่อ ประเพณี และความเคารพสูงสุดต่อผู้ล่วงลับ ถือเป็นมรดกทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชุมชนอีสานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความกรุณา และความเมตตาจาก อาจารย์ ดร.สุกฤษ พันธ์ุระ และ อาจารย์ ดร.ปริยดี นามสง่า ที่ให้คำแนะนำ องค์กรความรู้ และแนะแนวทางในการเขียนอย่างดียิ่ง ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณนายจิรายุทธิ์ พิมลิม หัวหน้าคณะดนตรี ผู้แสดงประกอบพิธีกรรม ที่ได้ให้ความร่วมมือในการประสานงานลงพื้นที่เก็บข้อมูล ให้การต้อนรับ อำนวยความสะดวก รวมถึงให้ข้อมูลและความรู้ที่จำเป็นอย่างครบถ้วน ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดทำบทความวิชาการฉบับนี้

รายการอ้างอิง

- กาญจนนา ชินนาค. (2549). *นคหัสติลิงค์: การวิเคราะห้ทางมานุษยวิทยา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยหมู่บ้านจอมบึง.*
- กาญจนนา ชินนาค. (2550). *นคหัสติลิงค์การวิเคราะห้ทางมานุษยวิทยา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.*
- จิรายุทธิ์ พิมลิม. (2565). *การเดี่ยวพิณอีสาน. [ศิลปนิพนธ์ สาขาวิชาศิลปะดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน ไม่ได้ตีพิมพ์].* วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์, สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- ณัฐนิช นกปี. (2554). *ดนตรีพิธีกรรมของชาวเมืงยน. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 3(1), 142-164. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/fakku/article/view/27230*

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2530). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประยูทธ สารัง. (2565). *นกดส์ดีลิ่งค้: รหัสหมายชั้นชนในสังคมวัฒนธรรมอีสาน*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พนาสินธุ์ ศรีวิเศษ และจตุพร สีม่วง. (2562). ดนตรีประกอบพิธีกรรมแกลออกของกลุ่มชาติพันธุ์กูย. *วารสารมนุษยสังคมสาร(มสส.)*, 17(3), 59-78. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/husosaj/article/view/241851>

วิราณี แฉ่นทอง. (2551). *การรำในพิธีทำศพแบบนกดส์ดีลิ่งค้ในอุบลราชธานี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/72483/>

สงวน โชติสุขรัตน์. (2512). *ไทยยวน-คนเมือง*. โอเดียนสโตร์.